

Enzo Agliata

TERESA FERRO ȘI ROMÂNIA

Am cunoscut-o pe Teresa în 1971. Întâmplarea a făcut să devenim colegi de clasă la cincisprezece ani, când eram amândoi în primul an de liceu, la secția umană. De atunci sentimente comune și o viziune comună asupra vieții au făcut să se nască o puternică legătură afectivă care ne-a unit pe viață.

Această comuniune de experiențe și o înțelegere profundă îmi permit să povestesc astăzi întâmplările care au făcut ca soția mea să ajungă să se intereseze de limba și cultura română.

La terminarea în mod strălucit a studiilor liceale, cu rezultate excelente mai ales la italiană, latină, și greacă antică, Teresa a găsit cât se poate de normal să se înscrie la Facultatea de Litere a Universității din Catania, Specialitatea Litere Clasice. Era pur și simplu fascinată de această specialitate și avea o înclinație deosebită spre istorie antică și arheologie.

Își imagina un viitor ca profesoară de latină și greacă într-un liceu bun din provincia siciliană, fără a renunța la visul aventurilor în Orientul Mijlociu, însoțind temerare misiuni arheologice.

Interesată de toate materiile, în al doilea an de studiu, își pune totuși problema dacă să ceară dreptul de a alege ca temă pentru lucrarea de licență un subiect de filologie bizantină, cu profesorul Anastasi, pe care îl aprecia în mod deosebit pentru rigoarea lui intelectuală.

O situație neprevăzută a provocat o schimbare, datorită căreia interesele ei s-au îndreptat spre studiul lingvisticii: în 1976 s-a transferat de la Torino la Catania, ca titulară a catedrei de lingvistică generală, profesoara Maria Luisa Porzio Gernia, un cercetător de mare valoare și un model de viață dedicată cercetării.

Profesoara Pozio Gernia a apreciat-o în mod deosebit pe Teresa (pe atunci pasionată de cursul de lingvistică) atât la seminarii, cât și la examenele pe care le-a luat întotdeauna cu nota maximă, de aici invitația de a scrie, sub îndrumarea profesoarei, o teză de licență din domeniul „indoeuropean” despre substratul tracodacic în Balcani, invitație primită cu mare entuziasm (și puțină inconștiență) de Teresa, care era din ce în ce mai încrezătoare în calitățile extraordinare ale profesoarei.

Din păcate, la câteva luni după acest episod entuziasmant, situația s-a schimbat brusc, datorită faptului că profesoara Porzio Gernia s-a reîntors la

Universitatea din Torino. Văzând însă deziluzia Teresei pentru această repetată schimbare, profesoara Porzio Gernia a liniștit-o, dându-i toate asigurările că va fi ajutată în continuare de un colaborator al său, profesorul Giuseppe Picillo, pe vremea aceea asistent suplinitor la catedră, dar cu multă experiență în domeniu și o persoană de mare valoare.

Când s-a prezentat la profesorul Picillo pentru a rediscuta partea de pregătire a lucrării, acesta a fost deosebit de sever. Pentru o astfel de lucrare nu era suficient, după părerea sa, să ai un entuziasm general și să fii dispus să studiezi mult, ci era nevoie de cu totul altceva: în primul rând de studiul limbilor (nu numai al limbilor moarte!) și apoi de disponibilitatea de a călători pentru a căuta material chiar și departe de Catania.

Erau niște condiții dificile, care cu siguranță ar lungit timpul de predare al tezei, dar Teresa încrezătoare în capacitatea profesorului Picillo de a o îndruma cum trebuie pe drumul pe care urma să-l întreprindă – în cele din urmă a acceptat, nu numai pentru că se simțea atrasă de temă, dar și dintr-un instinctiv orgoliu care nu îi permitea să dea înapoi. Într-adevăr a fost foarte greu să-i faci pe părinți să accepte ideea că, deși era o foarte bună studentă, urma să-și dea licența cu o întârziere de doi ani din cauza unei teze cât se poate de complexe.

Începu deci să studieze intensiv germana, franceza și româna, aceasta din urmă la Universitatea din Catania cu profesorul Picillo (în 1977, la un curs special de filologie romanică; catedra a fost apoi creată în 1978). Studia atât franceza, cât și germana în afara programei, întrucât programa specialității de litere clasice nu prevedea învățarea unor limbi vii, dar entuziasmul cu care a înfruntat aceste studii au făcut-o să-și descopere o adevărată vocație pentru ele, care poate puneau în valoare o aptitudine filologică exercitată în studierea latinei și limbii vechi grecești (a regretat atunci faptul că în liceu nu studiasse cu suficient entuziasm engleza).

În februarie 1978, apreciindu-i entuziasmul și conștiinciozitatea, profesorul Picillo i-a propus să facă o cerere la Ambasada României pentru o bursă de studiu, care i-ar fi permis să frecventeze cursurile de vară de la Brașov din luna iulie a aceluiași an. Teresa a făcut imediat cererea, convinsă că frecventând astfel de cursuri ar fi avut posibilitatea să învețe o limbă esențială pentru completarea tezei, dar și-a dat imediat seama că, odată obținută bursa, acea călătorie va duce la o schimbare radicală în viața sa: oricât ar părea de ciudat pentru cine a cunoscut-o în perioada maturității ei profesionale (de exemplu profesorul Vincenzo Orioles, decanul său de la Udine, avea obiceiul să spună că reușea să vorbească cu Teresa numai când o întâlnea în aeroport, locul metaforic al eternului călător). Teresa nu călătorise niciodată până atunci, nu părăsise niciodată Sicilia, iar asta nu din rațiuni economice, ci pentru că acesta era stilul de viață al familiei sale. Când, și datorită bunei recomandări și entuziastei prezentări a profesorului Picillo, Teresa a primit bursa, părinții, conștienți de faptul că o asemenea călătorie și-ar fi pus amprenta pe viitorul fiicei lor, se opuseră cu tenacitate, ajungând chiar să o amenințe că nu o vor mai susține material. În cele din urmă s-au resemnat, acceptând călătoria și implicit schimbările pe care aceasta le-ar fi produs în viața fiicei lor.

Pe vremea aceea România reprezenta pentru ea dimensiunea epică a lumii clasice, pământul zeului Pan, Orientul mitic al lui Ovidiu și al lui Traian. Știa foarte puțin, dacă nu nimic, despre România contemporană, despre tradițiile sale religioase ortodoxe și și mai puțin despre socialismul real al lui Ceaușescu.

Prea puțin interesată de dezbaterile politice și deloc atrasă de istoria contemporană, Teresa a trăit cu uluire starea de oprimare a libertăților civile din Europa de Est în 1978, într-unul din momentele sale de maximă duritate.

În iulie '78, a călătorit cu o familie din Messina, care mergea în România la nunta unei surori (doamna era româncă). Au călătorit cu mașina, traversând cu nava de la Bari la Dubrovnik, apoi, prin munții Bosniei, până la Curtea de Argeș. Călătoria a durat trei zile și tot atât a durat și nunta la care, evident, Teresa a fost invitată. S-a dus apoi la Brașov, unde începeau cursurile de cultură și civilizație română pentru studenții străini.

Deși vremurile erau dure, cursurile au fost extrem de atrăgătoare în toate privințele: profesorii erau cu toții de un înalt nivel științific, colegii, proveniți din toată Europa și nu numai (erau și canadieni și japonezi), simpatici și extrem de interesați de materiile predate, organizarea impecabilă, chiar și prin oferirea unor oportunități de cunoaștere a culturii prin excursii în localități turistice, vizite la muzee și în alte locuri pline de interes.

Astăzi, după treizeci de ani, când avem de a face cu o masivă mobilitate a studenților, promovată de Uniunea Europeană prin proiectul Erasmus, poate nu reușim să înțelegem foarte bine excepționalul efort pe care îl făcea statul român organizând acele cursuri, care chiar dacă erau motivate de rațiuni de propagandă politică, erau la fel de demne de admirat pentru promovarea culturii și identității poporului român.

Teresa a fost fascinată de calitatea primirii și în special de pregătirea științifică a profesorilor, de seriozitatea și pasiunea pe care le puneau în activitatea formativă. Probabil că un rol decisiv în calitatea acestei experiențe formative l-a avut un fapt ieșit din comun: profesorul Giuseppe Piccillo, puțin cunoscut în Italia, era, în schimb, foarte cunoscut și apreciat în mediile românești, atât pentru studiile pe care le făcuse, cât și pentru numeroasele lui călătorii aici, un lucru pe vremea aceea, cu siguranță, neobișnuit. Evident că stima pentru profesorul Piccillo a creat în acele împrejurări un climat favorabil, de curiozitate și speranțe în tânăra sa studentă.

La Brașov și după aceea la București, unde Teresa s-a dus imediat după terminarea cursurilor pentru a studia și a face cercetări în biblioteci și la Universitate, s-au instaurat relații de prietenie cu oameni importanți din cultura română, ca profesorii: Liviu Onu, Ion Coteanu, Al. Piru, prorector al Universității din București, Marius Sala, Al. Niculescu și multe alte persoane, care i-au dăruit Teresei prietenia lor și sfaturi folositoare pentru continuarea studiilor.

L-a întâlnit (dacă îmi aduc bine aminte, la Casa Oamenilor de Știință) pe profesorul Iorgu Iordan, iar mai târziu, grație bunelor oficii ale unor cunoștințe comune, a fost primită în casa profesorului Al. Rosetti, curios să o cunoască pe această tânără cercetătoare italiană.

A fost, din toate punctele de vedere, o călătorie extraordinară, care a determinat în mod evident perspectivele sale de studiu și de viață: pe de o parte Teresa și-a dat seama de dificultatea lucrării pe care o pregătea sub îndrumarea profesorului Piccillo (și-a terminat teza doar în noiembrie 1980, după alte două călătorii în România, în 1979 și în 1980, cu o ședere aici de mai bine de trei luni), iar pe de alta, a fost definitiv cucerită de întâlnirea cu oamenii de cultură români, creându-se astfel o legătură profundă cu pământul și cultura acestei țări, și devenind totodată conștientă de propriile capacități în domeniul cercetării științifice.

Ciudat, această călătorie s-a încheiat cu o întoarcere acasă destul de zbuciumată: o furtună de o deosebită violență a însoțit traversarea mării Adriatice, ducând la o întârziere de peste douăzeci de ore și nu puțin păr alb chiar și pentru personalul de bord. A fost pentru Teresa o încercare care a avut însemnătatea unui sigiliu pus asupra unor hotărâri de viață, devenite din momentul acela ireversibile. (În orice caz călătoriile următoare le-a făcut în tren).

București, 6 iunie 2008

(Traducere Gabriela Lungu)

Ioan-Aurel Pop

TERESA FERRO SAU AMINTIREA UNEI DOAMNE A CULTURII ROMÂNEȘTI

Comemorarea morții unui om este cel mai adesea un act de pietate sau o datorie creștină a celor rămași, care l-au cunoscut și apreciat. În cazul Teresei Ferro este însă mult mai mult, este un impuls interior de o forță extraordinară, venit în chip firesc, dincolo de datorii și tradiții.

Când profesorul Alberto Castaldini, directorul Institutului Italian de Cultură din București, a avut amabilitatea să mă invite la ceremonie, l-am întrebat în ce limbă se va vorbi și mi-a spus că în italiană sau română, la alegere. Am cugetat o clipă și am decis: în română, fiindcă Teresei așa i-ar fi plăcut! Iubea limba română cu toată forța sufletului său, o simțea în toată profunzimea ei, ca pe o ființă adesea nedreptățită și marginalizată, care merita un loc demn, de frunte, sub soare. De câte ori vorbeam, mi se adresa în română, chiar și atunci când îi spuneam că trebuie să-mi exerseze italiana.